

Značaj pregovorov in prilik je tedaj, da živijo ne le v duhu, ampak tudi na jeziku ljudstva, in da ima splošno veljavnost, kar izrekujejo. Od šolske učenosti se odlikujejo s tem, da le ob kratkem vendar pa duhovito vse povedó, in da se tako moško in krepko obnašajo, kakor se jim spodobi vsled njih visocega rodú.

Po splošno razumljivi, konkretni obliki, ki najčešče služi prilikam, po svoje mnogostranski bistrumnosti in s tem, da so navadno le iz skušnje povzete, razločujejo se prilike od pregovorov in modrih izrekov, ki bolj abstraktno, bolj osorno in na kratko kako važno resnico, kako pravilo za življenje zastavljajo.

Pregovor, ki je s premišljanja posnet, je splošno veljaven, samo po sebi in kjer si bodi: prilike pa, ki izvirajo iz življenja, iz kake priložnosti (prilike), zadobivajo pravi pomen še le na pravem mestu. Tako je na priliko

Kar se rodi, smrti zori — pregovor, a

Konj za sto zlatov tudi erkne — le prilika.

Modre izreke, na pr.: Spoznavaj samega sebe! smeli bi tudi imenovati izreke modrih.

Geslo je pregovor, ktereга si kdo izvoli za poglavito ravnalo v svojem djanji in nehanji. Po izgledu sedmerih grških modrijanov je v prejšnjih časih vsak imenitniši mož s kakim pregovorom (geslom) naznanoval, kaj da misli in hoče; dandanes imajo le vladarji še to navado.

Od pregovorov se razločujejo — da si časih le malo — tudi govorniki in prislovni izrazi, ki le bolj šaljivo kako bistrumno misel izrekujejo na pr.: Toliko ga je sram kakor volka strah. — Cvili kakor izžanska (ali ribniška) kola.

Sorodnice pregovorov in prilik so na dalje narodne pesmi, pravljice in pripovedke; iz mlajše, postranske rodbine, pa tudi basne in priličbe (parabole), govornice (anekdote), vsaka bistrumna beseda, sploh vse, kar se je v mnogostranski rabi jezika po živih pripodobah nekako posebilo.

S pripovedkami in pravljicami vjemajo se prilike v tem, da se tudi njihne oblike velikokrat ravnajo po raznih narečjih, da se jih tu in tam drži še kaka ne navadna beseda ali pripodoba iz starodavnih časov, da se tudi one rade prilikujejo krajem in osebam. Enako pravljicam gojijo nas prilike lehno in milo — kakor mleko ne teži želodca; — služijo nam pa tudi kakor pripovedke časih v tečnišo hrano, kajti marsikdaj zahtevajo resnobe in dobrega premisleka.

(Dalje prihodnjič.)

Jezikoslovne stvari.

Krak.

Spisal Davorin Trstenjak.

Marljivi in učeni naš slovenski prirodoslovec gosp. Šimen Robič popraša v poslednjih „Novicah“: zakaj se „Batrachospermum moniliforme“ imenuje krak? Ker je sl. vredništvo v opazki omenilo, naj bi jaz razodel svoje mnenje o izviru te besede, pokušam tukaj razlago besede krak.

Beseda krak ima te-le pomene: krak, gressus, v staroslov. novoslov. krača, coxa, Hakse, srbski: krak, crus longum, poljski krok, perinaeum, meso na krači, hrv. okrak, pes suillus, litevski karka, oberarm. S prostezo imamo v slov. korak, korač, koročaj, gressus, korakati, dalje: kreknoti, razkrečati. Prvotni pomen je „ire, gehen, schreiten, springen, hüpfen“, in se vjema s sansk. crank, ire. Iz prvotnega pomena: „iti, stapati, skakati“ stvarila

so se poznamenovanja za: nogo kot pomoček hoje, zato: krača, okrak, pes suillus, štirkoslov. krak, hrv. po Habeliču: skrek, Froschfuss; in sedaj se nam razjasnuje izraz krak za Batrachospermum. Po žabjem kraku, skreku, ali po žabi κατ'εξοχήν je dobil ta rod alge svoje ime: grškolat. βατραχίον — batrachium, zato hrvatskoslov. žabinec trava, žabja trava, v okolici, v kateri sedaj stanujem, se pa tudi rastlina veli: žabji krak in pa: žabji skok; Latin jo tudi imenuje: ranunculus, od rana, žaba, toda ker so te rastline prebivališča žab,*) ali pa ker imajo podobo žabjih nožic, krakov, skrekov, primeri nemško poznamenovanje: Hahnenfuss, ranunculus, slovenski srakonoga, Himmelthau itd.

Ime krajno Krakovo, predmestja ljubljanskega, Krakovo, ime loga blizo Leskovca na Kranjskem, Krakovo, ime vasi na gorenjem Štirkem, Krakov, poglavito poljsko mesto, dalje imena Krak, Krok, Kračman, Kračun itd. so tudi iz temata: krak, kakor tudi ime božanstva slovanskega Krak, ki je ubil pozoja (v kraljedvorskem rokopisu stoji: „krok slnce“). Krak, krok je bilo personifikovano mladorojeno, novorojeno solnce po zimskem solsticiji — božič, katero je še slabahno in še le koraka, je krak**), ni pa bežun, δρομαίος; primeri indiški Višnu, v Vedah še priimek solnca, od viš, ire, gehen, schreiten. Ker krščanski praznik rojstva Izveličarjevega pada ravno v zimski solsticij, o katerem se je rodil Krak, zato se „nativitas Domini“, „vigilia ejus festi“ veli v staroslov. kračun, česki kračun, maloruski: kerečunj, bulg. kračun; tudi Magjari so od Slovanov vzeli in si napravili: karátson. Miklošič ni znal izpeljave besede: kračun, vendar se ni upal primerjati jo tematu: „kratek“; quia bulg. et cheicum ē ob stare videtur.

To božanstvo najdemo tudi med retranskimi podobami s samimi solnčnimi atributi, ali, ker se v polabsko-slovanščini a in o spremenjata pogostoma v glasnik i, primeri: slivi, namesti slovo, tedaj razumemo, zakaj ima to božanstvo runski napis: krikki = Krako, Kroko.

Verjel bi toraj: da so topična imena mest, vesi, logov, nastale po častji božanstva Kraka, Kroka, ker tudi to ime imajo logi in griči, kjer ni nikakoršnega potoka, muže ali mlake, v katerem bi Batrachospermum rasel.

Alga po Belostencu: morska resa, po Jambrešiču morska haluga. Da so tudi rastline dobile po božanstvih imena, potrjujejo: perunika, divica (verbascum), hotunja (robus ebuli) itd.

Rojaci! pobirajte pridno narodno blago; glejte koliko vrednosti je v njem!

Vrtec lepoznanški.

Prijateljci.

Novela.

Poleg Dragoile Jarnevičeve svobodno posnel J. Levičnik.

X.

(Konec.)

Za en trenutek omolkne, potem pa z vedno bolj oslabiljenem, pa strašno-milim glasom zažene: „Oj — ne morem — mirno — umreti — ne morem! — — — Ljuboslav in blede obraz stoji mi pred očmi in mi proti;

*) Primeri Batrachospermum: Froschsamen, Froschsaat.

**) S slov. krak, skrek je sorodno starogorenje-nemški skrekan, novonemški schreke, v besedi: Heuschrecke, to je die im Heu springende, hüpfende.